TÜRKİYE DİYANET VAKFI

İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

CİLT 36

SAKAL - SEVM

İstanbul 2009

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ

Sahibi
Türkiye Diyanet Vakfı

Yönetim

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi

İcadiye Bağlarbaşı caddesi 40 Üsküdar 34662 İstanbul
Tel : (0 216) 474 08 50 Faks : (0 216) 474 08 74 Elektronik posta : isam@isam.org.tr

Basım, Dağıtım ve Pazarlama

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

OSTİM Örnek Sanayi Sitesi, 1. cadde, 358. sokak 11 Yenimahalle 06370 Ankara
Tel : (0 312) 354 91 31 Faks : (0 312) 354 91 32 Elektronik posta : tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr

© Bütün yayın hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

ISBN 975-389-427-9 (Takım)
978-975-389-566-8 (36. cilt)

İLİM KURULLARI ÜYELERİ

Prof.Dr. **Hasan AKSOY**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Ömer Faruk AKÜN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Ali AKYILDIZ**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Nurettin ALBAYRAK
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Tayyar ALTIKULAÇ**
(Tefsir)

Doç.Dr. **Muhammed ARUÇİ**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Doç.Dr. **Adnan ASLAN**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Prof.Dr. **Fahrettin ATAR**
(Fıkıh)

Dr. **Casim AVCI**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Bilal AYBAKAN**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **M. Âkif AYDIN**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **Halis AYHAN**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Beşir AYVAZOĞLU
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Nihat AZAMAT**
(Tasavvuf)

Prof.Dr. **Ali BARDAKOĞLU**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **Kemal BEYDİLLİ**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Doç.Dr. **Mustafa L. BİLGE**
(İslâm Ülkeleri Coğrafyası)

Prof.Dr. **A. Azmi BİLGİN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Doç.Dr. **Abdülhamit BİRIŞIK**
(Tefsir)

Prof.Dr. **İdris BOSTAN**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Ertuğrul BOYNUKALIN**
(Fıkıh)

Dr. **Mehmet BOYNUKALIN**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **Nebi BOZKURT**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Ş. Tufan BUZPINAR**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Semih CEYHAN**
(Tasavvuf)

Dr. **Vildan S. COŞKUN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Mustafa ÇAĞRICI**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Dr. **Ali Hakan ÇAVUŞOĞLU**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **İlyas ÇELEBİ**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Y.Doç.Dr. **Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU**
(İslâm Sanatları / Mimari)

Prof.Dr. **İbrahim Kâfi DÖNMEZ**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **İsmail DURMUŞ**
(Arap Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Mehmet EFENDİOĞLU**
(Hadis)

Prof.Dr. **Feridun EMECEN**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Sargon ERDEM
(İslâm Sanatları / Müteferrik)

Prof.Dr. **Mehmet ERKAL**
(Fıkıh)

Y.Doç.Dr. **Muhammed EROĞLU**
(Tefsir)

Prof.Dr. **İsmail E. ERÜNSAL**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Semavi EYİCE**
(İslâm Sanatları / Mimari)

Prof.Dr. **Mustafa FAYDA**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Doç.Dr. **İhsan FAZLIOĞLU**
(İlimler Tarihi)

Dr. **Hilal GÖRGÜN**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Doç.Dr. **Tahsin GÖRGÜN**
(Fıkıh, İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Prof.Dr. **Şinasi GÜNDÜZ**
(Dinler Tarihi)

Fuat GÜNEL
(Dinler Tarihi)

Dr. **Salime Leyla GÜRKAN**
(Dinler Tarihi)

Prof.Dr. **Yusuf HALAÇOĞLU**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Ömer Faruk HARMAN**
(Dinler Tarihi)

Prof.Dr. **İbrahim HATİBOĞLU**
(Hadis)

Prof.Dr. **Ekmeleddin İHSANOĞLU**
(İlimler Tarihi)

Prof.Dr. **Mehmet İPŞİRLİ**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Enes KABAKCI**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Âlim KAHRAMAN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Doç.Dr. **Cengiz KALLEK**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **M. Yaşar KANDEMİR**
(Hadis)

Prof.Dr. **Mustafa KARA**
(Tasavvuf)

Enis KARAKAYA (M.A.)
(İslâm Sanatları / Mimari)

Prof.Dr. **Hayreddin KARAMAN**
(Fıkıh)

Doç.Dr. **Ahmet KAVAS**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Eyyüp Said KAYA**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **Mahmut KAYA**
(İlimler Tarihi,
İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Dr. **İsa KAYAALP**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Seyfi KENAN**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Kasım KIRBIYIK
(İlimler Tarihi)

Prof.Dr. **Ali KÖSE**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Rıza KURTULUŞ
(Fars Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Günay KUT**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **İlhan KUTLUER**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Prof.Dr. **Cevdet KÜÇÜK**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Doç.Dr. **Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞCI**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Dr. **Mehmet Suat MERTOĞLU**
(Tefsir)

Prof.Dr. **M. Orhan OKAY**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Reşat ÖNGÖREN**
(Tasavvuf)

Prof.Dr. **Mustafa ÖZ**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **Abdülkerim ÖZAYDIN**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Abdülkadir ÖZCAN**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Azmi ÖZCAN**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti,
İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Y.Doç.Dr. **Nuri ÖZCAN**
(İslâm Sanatları / Mûsiki)

Doç.Dr. **Tahsin ÖZCAN**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Doç.Dr. **Ahmet ÖZEL**
(Fıkıh)

Doç.Dr. **Şükrü ÖZEN**
(Fıkıh)

Doç.Dr. **M. Sait ÖZERVARLI**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **İskender PALA**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Mehmet Ali SARI**
(Tefsir)

Prof.Dr. **Muhittin SERİN**
(İslâm Sanatları / Hat)

Doç.Dr. **Mustafa SİNANOĞLU**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Abdülkadir ŞENEL
(Hadis)

Dr. **Sedat ŞENSOY**
(Arap Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Recep ŞENTÜRK**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Dr. **Nuri TINAZ**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Dr. **Cengiz TOMAR**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Ahmet TOPALOĞLU**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Doç.Dr. **Aydın TOPALOĞLU**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Prof.Dr. **Bekir TOPALOĞLU**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **Metin TUNCEL**
(İslâm Ülkeleri Coğrafyası)

Y.Doç.Dr. **Zülfikar TÜCCAR**
(Arap Dili ve Edebiyatı)

Dr. **Ömer TÜRKER**
(İslâm Düşüncesi ve Ahlâk)

Y.Doç.Dr. **İsmail TÜRKOĞLU**
(Türk Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Abdullah UÇMAN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Prof.Dr. **Süleyman ULUDAĞ**
(Tasavvuf)

Prof.Dr. **Mustafa UZUN**
(Türk Dili ve Edebiyatı)

Doç.Dr. **İlyas ÜZÜM**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Dr. **M. Kâmil YAŞAROĞLU**
(Fıkıh)

Prof.Dr. **Yusuf Şevki YAVUZ**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **M. Saim YEPREM**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **İsmail YİĞİT**
(İslâm Tarihi ve Medeniyeti)

Prof.Dr. **Metin YURDAGÜR**
(Kelâm ve Mezhepler Tarihi)

Prof.Dr. **Ahmet YÜCEL**
(Hadis)

The Book of Misers (Reading 1997). Câhiz'in *el-Buḫalâ*'sının İngilizce'ye tercümesidir (eserleri için ayrıca bk. Pearson, bibl.; Smith, bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Necîb el-Akîkī, *el-Müsteşrikūn*, Kahire 1980, II, 141-142; Mîşâl Cühâ, *ed-Dirâsâtü'l-ʿArabiyye ve'l-İslâmiyye fî Ûrûbbâ*, Beyrut 1982, s. 55; J. D. Pearson, "Published Works of Robert Bertram Serjeant", *Arabian and Islamic Studies* (ed. R. Bidwell – G. R. Simith), London 1983, s. 268-278; G. Rex Smith, "In Memorium: R. B. Serjeant", *Yemen Update: Bulletin of the American Institute for Yemeni Studies*, sy. 33, Westbury 1993, s. 6-11.

SEDAT ŞENSOY

SERKÎS, Yûsuf İlyân
(يوسف إليان سركيس)

Yûsuf b. İlyân b. Mûsâ Serkîs ed-Dımaşkī (1856-1932)

Bibliyografya âlimi, edip ve yazar.

Şam'da Katolik bir Ermeni ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Ailesi 1860 yılında Şam'da ortaya çıkan isyanlar dolayısıyla Beyrut'a yerleşmişti. İlk eğitimini burada alan Serkîs, okulu bitirmesinin ardından bazı küçük tüccarların yanında bir süre muhasebecilik yaptı. Yirmi yaşına gelmeden Fransızca'dan yaptığı tercümeler Beyrut'taki *el-Beşîr* dergisinde yayımlandı. Daha sonra Osmanlı Bankası Beyrut Şubesi'nde memur olarak göreve başladı. Otuz beş yıl süreyle kaldığı bu görevi sırasında Limasol (Kıbrıs), Ankara ve İstanbul'da bulundu. Onun gerek mesleği gerekse on iki çocuk babası oluşu kendisini nümismatik, pul koleksiyonculuğu, Arap kültür tarihi ve eski Doğu kiliseleri araştırmaları gibi konularda faaliyetlerde bulunmaktan alıkoymadı. İstanbul'da bulunduğu sırada (1894-1905) bazı eski eserleri konu alan Fransızca makalesinden dolayı Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün şeref üyeliğini kazandı. Yazdığı makaleler daha çok *el-Muḳteṭaf*, *el-Meşrik* ve *Luġatü'l-ʿArab* gibi dergilerde yayımlandı.

1912'de ailesiyle birlikte oğullarına iş bulma ümidiyle Kahire'ye yerleşti. 1922-1923'te tekrar Beyrut'a taşınmak için bir teşebbüste bulunduysa da bu gerçekleşmedi. 1914 yılından itibaren kitapçılık işiyle meşgul olmaya ve çıkardığı katalogları müşterilere göndermeye başladı. Onun işi daha çok Avrupa kütüphaneleri ve kitap koleksiyoncularıyla haberleşmeye dayanıyordu. Bu esnada, *Muʿcemü'l-maṭbûʿâti'l-ʿArabiyye*'sinin mukaddimesinde belirttiğine göre Arapça yazmalar biyobibliyografyası için malzeme toplamaya koyuldu. Kitap ticareti işini sürdürürken *Muʿcem*'i yazmaya devam etti. Onun dükkânının bulunduğu cadde kültür ve neşir faaliyetleri alanında büyük şöhret kazandı. Sonraları Vatikan'ın kitap taleplerini karşılayan vekili durumuna geldi. 1930 yılında sağlığı bozulan Serkîs 10 Haziran 1932 tarihinde Kahire'de öldü.

Eserleri. 1. *Muʿcemü'l-maṭbûʿâti'l-ʿArabiyye ve'l-muʿarrebe*. Serkîs şöhretini sağlayan bu eserinin yazımına 1914 yılında Kahire'de başlamıştır. Müellif Avrupa dillerinde yazılmış referans kitaplarını, genel ve özel kütüphane kataloglarını bildiği için Arap dilinde yazılmış veya Arapça'ya çevrilmiş eserlerle ilgili geniş bir katalog hazırlamayı arzu ediyordu. Çalışması, Arap ülkelerinde matbaanın kurulmasından itibaren 1920 yılına kadar basılmış eserleri ihtiva etmektedir. Müellif ismine göre düzenlenen kitapta alfabetik sıralamada müellifin kendi ismiyle babasının ismi değil meşhur olan isim, künye, lakap veya nisbesi dikkate alınmıştır. Kitapta önce müellifler hakkında kısa bilgi verilmiş, ardından eserleri alfabetik olarak sıralanmış, her biri hakkında bibliyografik bilgi sunulmuştur. Kitabın sonunda temel İslâmî ilimler, felsefe, edebiyat ve diğer bilimler alanına giren 131 mecmua tanıtılmış, ardından müellifi bilinmeyen eserlere dair bilgi verilmiş, en sona *Muʿcem*'de tanıtılan eserlerin indeksi eklenmiştir. Bu muhteva ile ilk defa Kahire'deki Serkîs Matbaası'nda iki cilt halinde neşredilen eserin (1346/1928) daha sonra yine Kahire'de (1931) ve baskı yılı belirtilmeden Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye tarafından, ayrıca Kum'da (1410) baskıları yapılmıştır. **2.** *Câmiʿu't-teşânîfi'l-ḥadîşe*. İki cüz halindeki eserin ilk cüzü 1920-1926 yıllarında, ikinci cüzü 1927'de Arapça yazılan veya Arapça'ya çevrilen eserlerin listelerini içermekte olup *Muʿcem*'in tamamlayıcısı niteliğindedir (Kahire 1927-1928; Beyrut 1993; Tahran 1413). **3.** *Muḫtaṣarü't-târîḫi'l-muḳaddes*. Suriye'de okullar için Fransızca-Arapça olarak yazılmıştır (Beyrut 1889). **4.** *Mi'etü ḥikâye ve ḥikâye*. Fransızca-Arapça 101 hikâyeden ibarettir (Beyrut 1889). **5.** *Enfesü'l-âṣâr fî eşheri'l-emṣâr*. 1903 yılında İstanbul'dan Roma'ya seyahatinden sonra kardeşi Mihail'e gönderdiği mektuplarından oluşmaktadır (Hades [Lübnan] 1904). **6.** "el-Cemʿiyyetü'l-meşrikıyye" (*Mecelletü'ş-Şarḳ*, 1909). **7.** *ʿÂşın ve şecʿân*. Kuzey Avrupa ile ilgili coğrafî bilgiler ve çocuklar için edebî öğütler içeren Fransızca'dan özetlenmiş bir romandır (Beyrut 1874). **8.** *er-Riḥletü'l-cevviyye fi'l-merkebeti'l-hevâ'iyye*. Jules Verne'den tercümedir (Beyrut 1875, 1884). **9.** Ebü'l-Fazl İbnü'ş-Şıhne'nin *ed-Dürrü'l-münteḫab fî târîḫi memleketi Ḥaleb* adlı eserinin ilmî neşri (Beyrut 1909). Jean Sauvaget tarafından *Les perles choisies d'Ibn Ach-Chihna* adıyla Fransızca'ya yapılan tercümede (Beyrut 1933) bu metin esas alınmıştır. Serkis ayrıca Muhammed b. Ahmed el-Bâûnî'nin *Tuḥfetü'ẓ-ẓurefâ' fî tevârîḫi'l-mülûk ve'l-ḫulefâ'* adlı 300 beyti aşan manzumesinin neşrini *el-Muḳteṭaf* dergisinde gerçekleştirmiştir (1908). Bunların dışında yukarıda isimleri verilen dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkîs, *Muʿcem*, Kahire 1346/1928, Mukaddime, I, s. e-c, 1032-1033; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 378-379; Kehhâle, *Muʿcemü'l-mü'ellifîn*, IV, 146; Zirikli, *el-Aʿlâm* (Fethullah), VIII, 219; *Maʿa'l-mektebe*, s. 80-81; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *ʿUyûnü'l-mü'ellefât* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 23; M. W. Albin, "Sarkîs, Yûsuf Ilyân", *Encyclopedia of Library and Information Science*, New York 1985, XXXIX, suppl. 4, s. 394-396.

MUSTAFA ÖZ

SERKUDÜMÎ

(bk. KUDÜM).

SERLEVHA
(سرلوحه)

Yazma eserlerde metnin başladığı karşılıklı tezhiplenmiş sayfalar.

Sözlükte "baş" anlamındaki Farsça **ser** ile Arapça **levha** kelimelerinden oluşan **serlevha** "bir yazının başlığı" demektir. Tezhip sanatında terim olarak el yazması kitapların zahriye sayfasından sonra karşılıklı iki sayfasına yapılan bezemeli başlığı ifade eder. Searlevha yerine levha denildiğine de rastlanır. **Dîbâce** adı da verilen bu sayfaların tezhibine "serlevha tezhibi" denir. Tezhip tığlı yapılmışsa buna "hâşiyeli levha" da denir. Çoğu zaman dikdörtgen iklil, kubbeli veya her iki formu birleştiren mürekkep biçimde olur. Genellikle Kur'ân-ı Kerîm'de Fâtiha ile Bakara sûresinin ilk âyetlerinin yer aldığı karşılıklı sayfalarda uygulanan serlevha tezhibi el yazması eserlerde mesnevi tarzında yazılmış eserlerin baş ve bölüm başlıklarında da görülür. Tezhipli kısım metnin başladığı ilk sayfada (vr. 1[b]) ve yalnız yazı sahasının üzerinde ise bu

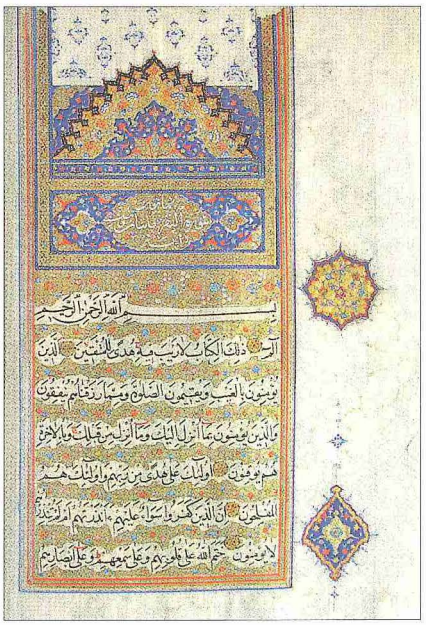
sayfaya "unvan sayfası" adı verilir. Unvan sayfalarının sayısı kitabın konu ve bölümlerinin sayısına bağlıdır. Serlevha ve unvan sayfası tezhibi renk, desen ve motif bakımından zahriye tezhibiyle uyum içinde olur.

Serlevha tezhibinde dönemlere göre özellikle mushaflarda farklı üslûplarla geliştirilerek İslâm süsleme sanatının en zengin örnekleri ortaya konmuştur. Hz. Osman zamanında yazılan ve bunları örnek alarak istinsah edilen mushaflar basit, harekesiz, noktasız kûfî hatla yazılmış, sûre başları ve durak işaretleri belirtilmemiştir. En erken süsleme örnekleri II. (VIII.) yüzyılda istinsah edildiği tahmin edilen mushaflarda sûre başlarında şerit, geçme, âyet sonlarında ise daire, renkli, altınlı, sade desenler şeklinde görülür. Daha sonraki dönemlere tarihlenen mushaf örneklerinde sûre başı yatay dikdörtgen tezhipli bir saha ile çerçevelenmiş, sayfanın kenar boşluklarına cetvele bitişik sûre başı gülü yarım daire veya damla biçiminde yapılmıştır. III ve IV. (IX-X.) yüzyıl mushafları çok sade geometrik desenlerle, sûre başları dar veya enli şeritlerle altın, kırmızı ve yeşil renkle boyanarak tezhip edilmiş, serlevha tezhibi oluşmaya başlamıştır.

V. (XI.) yüzyıldan sonra dikine dikdörtgen biçiminde serlevha tezhibi formları tasarlanmış, sûre başı tezhipleri metni kuşatan çerçeve haline gelmiştir. Desenlerde geometrik düzenlemeli geçmeler bu dönemin öne çıkan özelliklerindendir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Hırka-i Saâdet, nr. 89) Selçuklu dönemine ait mushaf örneğinde süslemede altın ağırlıklı siyah, fes rengi, yeşil ve gri renk kullanılmıştır. VI. (XII.) yüzyılın ilk çeyreğine ait serlevha tezhibi örneklerinde altının yeşil, kırmızı, kahverengi ve koyu mavinin eşliğinde çok kullanıldığı görülür. VII. (XIII.) yüzyıla doğru renklerdeki azalmayla birlikte lâcivert öne çıkar. VIII. (XIV.) yüzyıl serlevha tezhibinde İlhanlılar ve bütün bir yüzyılı renk ve desenleriyle etkileyen Memlükler döneminde Osmanlı klasik çağına zemin hazırlanmıştır. Bu döneme ait pek çok eser arasında Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde yer alan mushafın (Emanet Hazinesi, nr. 248) serlevha tezhibinde sûre başı ve yazı sahası altın bir cetvel veya geçme desenli bir ara suyu ile çerçevelenmiş, VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında renkler değişmiş, lâcivert ve altın daha da önem kazanmıştır.

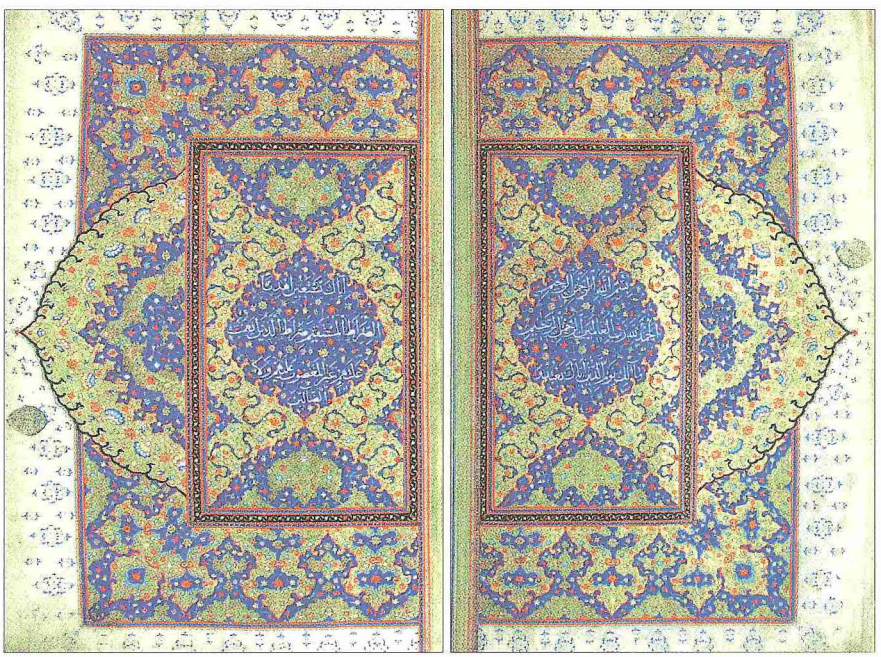
IX. (XV.) yüzyılda Fâtih Sultan Mehmed dönemi kitap sanatlarında sık görülen unvan sayfası tezhibi yanında serlevha tezhibi örnekleri de vardır (Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide, nr. 265). Bu dönemde serlevha tezhibinde iplik, altın geçmeli ara suları, foyalı halkârî, rûmî motifi, Selçuklu tezhibinin zemin rengi olan kahverengi, yeşil, siyah, zeminde beyaz üç benek, ana zemin rengi kobalt mavisi ve altın başta olmak üzere mavinin tonları, kiremit kırmızısı en çok kullanılan renklerdir. Üslûplaştırılmış çiçek motiflerinin kullanımı ve renklerdeki zenginlik XV. yüzyılın ikinci yarısında yaygınlaşır. Desenlerde üç boyutluluk hissi veren, taç yaprakları içe kıvrılmış hatâyî motifleri yer almış, tığlar sade geometrik şekillerden meydana gelmiştir.

XIV. yüzyıldan XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Fâtiha ve Bakara sûresinin baş kısmının yer aldığı sayfalardaki tezhip yazının etrafında en mükemmel şeklini almıştır. Her iki sayfada tezhip yazı sahası dışında bütün sayfayı kaplayacak şekildedir ve birbiriyle aynı desene ve renge sahiptir. Bu dönemin mushaf örneklerinde bazan bu iki sûre metninin iki yanına koltuk denilen dikdörtgen veya kare biçiminde tezhipli kısımlar eklenmiştir (TSMK, Hırka-i Saâdet, nr. 5). Müzehhip bu çerçeve tezhibi içleri bezemeli ara suları, kenar suları ekleyerek, sayfa kenarlarına doğru kubbe şeklinde çıkmalar yaparak genişletir. Bu kubbeler bazan sadece uzun kenar üzerinde ortada, bazan da her kenarda

Bakara sûresi unvan sayfası tezhibi (Süleymaniye Ktp., Sultan I. Ahmed, nr. 22, vr. 3ᵇ)

Fâtiha sûresi serlevha tezhibi (Süleymaniye Ktp., Sultan I. Ahmed, nr. 22, vr. 2ᵇ-3ᵃ)

birer adet olabilir (TSMK, Yeniler, nr. 913; TİEM, nr. 2191). Kitabın kıymetine veya takdim edilecek kişinin önemine göre tezhipli sayfaların ikiden fazla olduğu örnekler vardır. Bunlarda Fâtiha sûresi karşılıklı iki sayfaya yazılarak yazının okunmasını güçleştirecek yoğunlukta tam sayfa tezhiplenmiş, Bakara sûresinin bir kısmının yazıldığı bir sonraki sayfaya da unvan tezhibi yapılmıştır; bu ise daha çok İran sahasında yazılıp bezenmiş mushaflarda görülür. Bu devrin Osmanlı yazmalarında altın ve bedahşî lâciverdi başta olmak üzere renk ve motif zenginliği en olgun şekliyle tezhipteki yerini almıştır. Hatâyî grubu çiçekler, sarılma rûmî motifleri, yarı üslûplaştırılmış çiçekler, saz yolu üslûbunda motifler, tığlarda renk ve motif çeşitliliği altın ve lâciverdin dengeli kullanımı ile ve özenle işlenmiştir.

XVII. yüzyıl serlevha tezhibinin sayfa düzeni ve tasarımlarında önceki dönemlere göre motif ve renkler dışında farklılıklar görülmez (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 140) Özellikle lâcivert canlılığını kaybetmiş, soluk bir koyu maviye dönüşmüştür. Altın ve lâciverdin yanında fes renginin kullanılması yenilik olarak görülebilir. Hatâyî ve rûmî motifleri çok yaygındır. Devrin sonlarına doğru motiflerde irileşme ve inceliğini koruyamayan işçilikte kabalık görülür. XVIII. yüzyıl serlevhaları da sayfa düzeni bakımından klasik devrin özelliklerini devam ettirir (İÜ Ktp., AY, nr. 6543).

Osmanlı tezhibindeki sayfa tasarımında bir yandan gelenek sürerken bir yandan yeni biçimler eklenir. Motif ve desende Avrupa sanat anlayışının etkileri, rokoko sanatının motifleri ve renkleri kendini gösterir. Bunların başında gölgeli boyanarak hacim kazanmış, vazo içinde çiçekler, bükülüp kıvrılmış yapraklar, örgülü şeritler ve kurdeleler gelir. Tabii üslûptaki çiçekler bu devrin en önemli özelliklerindendir. Klasik dönem anlayışında yapılan tezhiplerde kullanılan motiflerin çok sadeleşerek tek biçimde kullanıldığı dikkati çeker. Tığlarda da kabalık ve yoğunlaşma vardır.

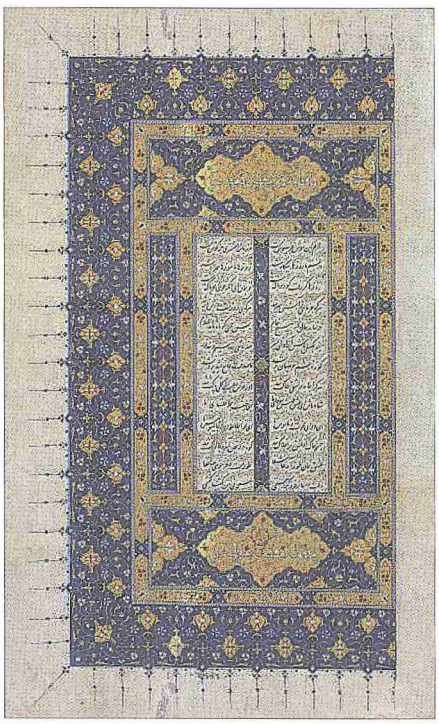
XIX. yüzyıl serlevha tezhiblerinde sayfa düzeni önceki devrin devamıdır. Sıvama altın ve iğne perdahtı çok kullanılmış, motifler sadeleşerek kabalaşmış, zerenderzer üslûbunun hâkimiyeti artmıştır. Barok üslûbun gölgeli boyama tarzı, motiflerdeki hareketlilik ve hacim bu devrin öne çıkan unsurlarıdır. Bu dönemde barok ve rokoko karışımı üslûba daha sonraları empire de eklenmiştir. Simetrisi bulunmayan vazo, saksı ve sepetler, perde ve kurdele çeşitleri, fiyonklar başta gelen motiflerdir (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 435). Altın kullanımı bütün sayfayı kaplayacak kadar artmış, bezemeler son derece yoğun biçimde klasikten tamamen farklı bir anlayışla uygulanmaya başlanmıştır. Altın, varak haliyle yapıştırma olarak uygulanmış, desen bunun üzerine işlenmiştir.

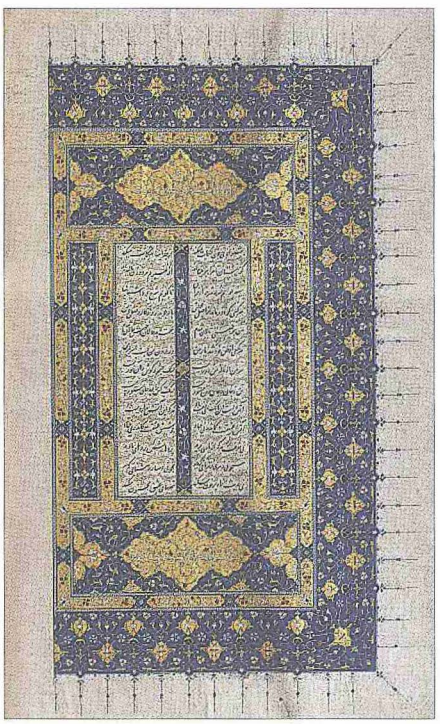
BİBLİYOGRAFYA :

O. F. Akimushkin – A. A. Ivanov, "The Art of Illumination", *The Arts of the Book in Central Asia: 14th-16th Centuries* (ed. B. Gray), London 1979, s. 38, 46; Gülnur Duran, *Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Türk Mushaflarında XVI. yy. Serlevha Tezhipleri* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 73; Zeren Tanındı, "Tezhip Sanatı", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, Ankara 1993, s. 402; a.mlf., "Kitap ve Tezhibi", *Osmanlı Uygarlığı* (haz. Halil İnalcık – Günsel Renda), İstanbul 2003, s. 865, 886, 890, 891; a.mlf., "Karamanlı Beyliğinde Kitap Sanatı: Konya Mevlana Müzesi'nde 677 ve 665 Yıllık Kur'anlar", *Kültür ve Sanat*, III/12, Ankara 1991, s. 42; Çiçek Derman, "Osmanlı Asırlarında, Üslûp ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı", *Osmanlı*, Ankara 1999, XI, 109, 115, 117; Banu Mahir, "İslâm Kitap Sanatı Tezhip Tasarımına Büyük Selçuklu Dönemi Katkılarının Bir Örneği", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi: Bildiriler*, Konya 2001, II, 105; Uğur Derman, "Sultan Üçüncü Ahmed'in Yazdırdığı Mushaf", *Kültür ve Sanat*, I/1 (1988), s. 72, 73.

GÜLNUR DURAN

Meşnevî-i Şerîf'ten serlevha tezhibi (TİEM, nr. 2019)

SERMAYE

(bk. RE'SÜLMÂL).

SERNEYZEN

(bk. NEY).

SERRÂC, Ca'fer b. Ahmed

(جعفر بن أحمد السرّاج)

Ebû Muhammed Ca'fer b. Ahmed b. el-Hüseyn es-Serrâc el-Bağdâdî (ö. 500/1106)

Kıraat âlimi, edip ve hadis hâfızı.

419 (1028) yılında Bağdat'ta doğdu. Bu tarih 416 (1025), 417'nin sonları (Ocak 1027) ve 418'in başları (Şubat 1027) olarak da zikredilmiştir. Küçük yaştan itibaren hadis öğrenmeye başladı. Bağdat'ta Ebû Ali Hasan b. Ahmed b. Şâzân, Ebû Muhammed Hasan b. Muhammed el-Hallâl el-Bağdâdî, Ebü'l-Kāsım Ubeydullah b. Ömer b. Şâhin, Ebû İshak İbrâhim b. Ömer el-Bermekî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer el-